

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА МОДУЛЛИ ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Нигматов Рахматулла. Арипова Гавхар Эркиновна. Нигматова Ирода

Маратовна.

Тошкент давлат стоматология институти. Ортодонтия ва тишларни

протезлаш кафедраси

E-mail: nigmatov@yandex.ru

Аннотация. Укув жараёнининг турли технологияларни, модулли ўқитиш ва компьютер ўқитиш дастурларни масалалари кўриб чиқилади. Укув жараёнини иллюстратив-тақдир этиш усулларидан талабанинг фикрлати фаоллигини акс эттирувчи ва ўзгартирувчи усулларига ўтказиш тақдир этилган. Бу талабанинг субъективлигини ривожлантириш мақсадда яратилган модулли таълим технологияси орқали мумкин эканлиги ёритилади.

Калит сўзлар: компетенция, модулли ўқитиш, компьютер ўқитиш дастури, электрон ўқув-услубий мажмуа, ўқитиш технологияси.

Анъанага кўра, таълим мақсадларни биттирувчи эга бўлиши керак бўлган билим, кўникма ва қобилиятлар тўплами билан белгиланади. Бугунги кунда жамиятимиз кейинги ҳаётини фаолият билан бугунчилишига тайёр, дун келадиган инжимоий ва кас билим муаммоларни амалда ҳал қила оладиган биттирувчиларга муҳтож. Ва бу кўп жиҳатдан олинган билим, кўникма ва қобилиятларга, шунингдек, замонавий таълим мақсадларини тушунишга кўпроқ мос келадиган "компетенция" ва "компетентлик" тушунчалари қўлланиладиган баъзи қўшимча фазилатларга боғлиқ [1-4]. Ушбу тушунчаларни педагогик амалиётга жорий этиш таълим мазмуни ва усулларини ўзгартиришни, талабалар биттирув ва алоҳида фанларни ўрганишда ўзлаштириши керак бўлган фаолият турларини аниқлаштиришни талаб қилган.

Олий таълимда ўқитиш технологияси - бу педагогик тартиб-қоидалар тўплами, биргаликда дидактик тизимни ташкил этадиган операциялар ва ҳаракатлар кетма-кетлиги, уларни педагогик амалнинг амалга ошириш аниқ таълим ва тарбия мақсадларига эриштириш олиб келадиган [2]. Модулли таълим (блок-модулли, модулли-рейтингли) ривожланган мамлакатларда кенг тарқалган, бу мамлакат ичида ва чет элда касб-ҳунар таълими конвертациясини таъминлашга имкон беради [5].

Замонавий таълим технологияларидан бири — бу модулли таълим технологиясидир. Модулли таълим - бу ўқув материали ахборот блоклари - модульларга бўлинган таълим. Технология белгиланган ўқув мақсадга мувофиқ, модульларни ўзлаштирган талабаларнинг мустақил фаолиятига асосланади.

Модуль - бу талабалар учун назарий материаллар, ўқув вазифалари ва услубий тавсияларни ўз ичига олган алоҳида блок. Модульнинг ажралмас "ЗАМОНАВИЙ ТИББИЙ ОЛИЙ ТАЪЛИМ: ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР" кўпроқ мос келадиган "компетенция" ва "компетентлик" тушунчалари қўлланиладиган баъзи қўшимча фазилатларга боғлиқ [1-4]. Ушбу тушунчаларни педагогик амалиётга жорий этиш таълим мазмуни ва усулларини ўзгартиришни, талабалар биттирув ва алоҳида фанларни ўрганишда ўзлаштириши керак бўлган фаолият турларини аниқлаштиришни талаб қилган.

Олий таълимда ўқитиш технологияси - бу педагогик тартиб-қоидалар тўплами, биргаликда дидактик тизимни ташкил этадиган операциялар ва ҳаракатлар кетма-

кетлиги. уларни педагогик амалиётда амалга ошириш аниқ таълим ва гарбия мақсадларига эришишга олиб келади [2]. Модулли таълим (блок-модулли, модулли-рейтингли) ривожланган мамлакатларда кенг тарқалган. бу мамлакат нчида ва чет элда касб-хунар таълимни конвертацияснни таъминлашга имкон берадн [5].

Замонавий таълим технологияларндан бири — бу модулни таълим технология сидир. Модул таълим - бу ўқув материали ахборот блоклари - модултарга бўлланган таълим. Технология белгиланган ўқув мақсаднга мувофиқ модултарни ўзлаштирган талабаларнинг мустақил фаолиятига асосланадн.

Модул - бу талабалар учун назарий материаллар, ўқув вазифалари ва услубий тавсияларни ўз ичига олган алохида блок. Модулнинг ажралмас элемента назорат саволларн ва тестлар, шунингдек ўз-ўзини текшириш ёки ўзаро текшириш учун калитларднр. Модулни ўрганиш оркали талабалар маълум бир дидактик ёки педагогик мақсадга эришадилар.

Ўқув маҳсулотининг мазмунни бир нечта мантакий ўзаро боғлиқ модуллардан тузилган бўлиб, уларнинг ҳар бири маълум бир ўқув вазифасини ҳал килади. Модулни бажариш учун белгиланган вақт берилади. Биргаликда барча модултн бирликлар мазмунли ва шахсий натижаларга эришишга қаратилган.

Технология ҳар бир талабанинг шахсиятага йўналтирилган фаолиятга асосланган ёндашувга асосланган. Материални ўзлаштиришда талабатарнинг мустақил фаолиятга қабул қилинади. Талабалар юқорн даражадаги интенсивлик билан мустақил фаолиятга психологик жиҳатдан тайёр бўлишлари керак. Шунинг учун модулли таълим технологиясида самарати ишлай оладиган талабалар ўқий олади.

Модултн ўқиташ ўз-ўзини тарбиялаш ва гуруҳ маҳсулотлари жараёнини аниқ ташкил этишга эга ва талабага ҳаракатлар режаси, маълумотлар банки ва мақсадларга эришиш учун услубий қўлланманн ўз ичига олган индивидуал дастур билан мустақил ишлаш имконията берилишидан иборат. Уқитувчи турли функцияларни бажаради: ахборот ва назоратдан тортиб маслаҳат ва мувофиқлаштарнишгача. Тренинг мазмунн алохида ўқув пакетлари шаклида тақдим этилади. Талаба индивидуал режасига қараб модуллар тўпламини мустақил равишда бириктириши мумкин [1].

Модул таълимнинг етакчи тамойилларнга (П.А. Юцявичене бўйича) модултик тамойиллари, ўқув мазмунни алохида элементларга тузиш.

динамизм, фаоллик, мослашувчанлик, онгли истикбол, услубий маслаҳат ва бошқалар қиради. [2].

Модул ўқув мақсадлари ва вазифалари ва уларга босқичма-босқич эришиш вариантларини шакллантиради; ўқув материалнинг асосий нукталарини, унинг моҳиятини баён килади: уни мураккабликнинг бир неча даражаларнда ўзлаштириш учун тушунтиришлар беради; ўрганилаётган материални қўшимча чуқурлаштириш ва кенгайтириш бўйича тавсиялар беради; назарий ва амалий вазифалар тақлиф этиладн (улардан баъзилари талабанинг хоҳишига қура); индивидуал мулоҳазалар ташкил этиладн [1, 7].

Талабанинг модулда келтирилган материални ўзлаштиришга тайёрлигини аниқлайдиган кириш назоратн унинг кейинги ўқув фаолиятни ташкил этиш бўйича тавсияларни шакллантиришга имкон берадн. Оралик назорат модулнинг ишлаши давомида ўз-ўзини назорат қилиш ва ўқув фаолиятни тузатиш имкониятини беради.

Умумлаштирувчи назорат. шунингдек, ушбу модулни ўрганиш дастурига ва талабанинг хусусиятларига қараб индивидуал шакллантирилади.

Модуллари қилиш усуллари турличадир. Баъзан модуль маълум ўқув мақсадларига эришиш учун фанлар асосида тузилган. Бундан айқин ҳолда, у маълум бир тарзда ташкил этилган турли хил ўқув курсларини ўз ичига олади. Қасбий йўналтирилган модулларида талаба фаолияти қуйидаги схема бўйича тизимлаштирилади;

Таълим ва тарбия

Таълим ва профессионал

Профессионал

Талабалар таълимида энг катта педагогик самарага модульда таълим технологияси ва янги ахборот воситаларини (телекоммуникация, компьютер, мультимедиа) бириктирган тизимли ёндашув асосида эришиш мумкин.

Бундан комплекс ўқитиш ўқувчиларнинг билим фаолиятининг индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда таълим мазмунига тизимли ёндашишга имкон беради. педагогик тизим таркибий қисмларининг хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ривожлантирувчи таълим таъминловчиларнинг амалга оширилади

Компьютерни ўқитиш дастури - бу талаба билан ўзаро алоқада ўқитиш ёки ўқитишнинг педагогик функциясини амалга ошириш учун махсус ишлаб чиқилган ёки мослаштирилган қандайдир шартларда қўйилган компьютер дастуридир. Ушбу турдаги дастурлар аниқ маълумот олиш ва ҳар қандай соҳада билимларни шакллантириш. қўникма ва билимларни мустаҳкамлаш. билимларни қўлдан келтириш ёки саноатдан ўтказиш жараёнини компьютер билан таъминлашга қаратилган.

Когнитив (познавательный) фаолиятнинг иккита асосий турига (ўқитиш ёки ўрганиш) қўра. ўқув воситалари икки сифатга бўлинади; ўқув муҳити ва ўқув дастурлари.

Таълим муҳитининг педагогик мақсади қўлай муҳитни яратиш орқали талабанинг ижодий қобилиятларини ривожлантириш. уни ўрганиш зарур

билимларни эгаллаш ва амалин вазифа маълум бир синф муаммоларини ҳал қилишга ўргатишдир [8].

Укув дастури куй иди аги педагогии мақсадларнинг амалга оширилишини таъминлаши керак:

- ўқув материалларини намойиш қилиш;
- муайян соҳада ўқитиш;
- ўқув жараёнининг боришини кузатиш учун тест ва диагностика;
- ўзини ўзи ўқита бориш.

Замонавий компьютер ўқув дастурларини бир неча ўқув услубларини амалга оширадиган [9]:

1. Изоҳли ўрганиш. Муаммони ҳал қилишнинг қўлаб мисоллари келтирилган ва якуний натижадан олиш жараёнида ҳар бир билим элементининг маънолари тушунтирилган.

2. Узаро суҳбат. Суҳбат жараёнида ўқитувчи ва талабанинг позициялари фаол бўлади. Ўқитувчи талаба билимидаги бўшлиқларни аниқлашга ҳаракат қилади. талаба эса ўқитувчи билан мулоқот орқали ўз билимларини тўлқинлаштиришга ҳаракат қилади.

3. Консультатив ўрганиш (тренинг). Ушбу ёндашув талабанинг таълим муҳитида фаол фаолиятини назарда тутди. унга ўрганилаётган фан соҳасини очиқ берадиган вазифалар таклиф этилади ва уларни тадқиқ қилиш учун имконият такдим этилади. Консультатив ёрдам ўқув муҳитининг зарурий таркибий қисмига айланади ва билимларни, шунингдек ўқув материалларини такдим этиш, ўқув режимларини ташкил қилиш (тутқутириш, ҳин мустаҳкамлаш, диагностика, такрорлаш, тадқиқот) ва таълимнинг келиб чиқиб ва параметрларини ҳисобга олган ҳолда талабанинг моделини белгилаш учун зарур бўлган воситаларни ўз ичига олган керак.

4. Мувофиқлаштирилган фаолият. Қўйилган мураккаб вазифанинг ечими ҳар хил ўйинлар ёки лойихавий ўрганиш шаклида гуруҳ усули билан амалга оширилади.

Компьютер укув дастурларини функционал хусусиятлари бўйича таснифлаш [2, 6]:

1. Электрон дарслик - бу ўқув курсини мустақил равишда ўзлаштириш имкониятини берадиган дастурий-услубий комплекс дур

2. Лаборатория амалиёти - бу объектларни, уларнинг ўзаро муносабатлари ва хусусиятларини кузатишни таъминлайдиган дастур; кузатувлар натижаларини қайта ншлаш, уларнинг рақамли ва график тасвири.

3. Симуляцион марказ — бу симуляторлар ёрдамида муаммоларни ҳал қилиш қўлқалларини машқ қилиш ва мустаҳкамлаш, мустақилликнинг турли даражаларида ўқитиш, назорат қилиш ва ўзини ўзи бошқариш учун ишлатиладиган.

4. Мониторинг дастурлари - бу билим сифатини текшириш ва баҳолаш учун мўлжалланган дастурий воситалар.

5. Ўқув мақсадлари учун маълумотномалар ва маълумотлар базалари ўқув характерндаги турли хил ўқув маълумотларини сақлаш ва такдим этиш учун мўлжалланган.

Таълим мақсадлари учун маълумотномалар ва маълумотлар базалари ўқув характеридаги турли хил ўқув маълумотларини сақлаш ва тақдим этиш учун мўлжалланган.

Модул талабага куйидаги таркнбий қисмлардан иборат ўқув тўплами шаклида тақдим этилади:

- таълим мақсадн;
- зарур жнхозлар ва материаллар рўйхати:
- теплили ўқув элементлари рўйхати. фанлараро алоқалар;
- курс маъруза матнлари шаклидаги ўқув материали, назарий материални ўрганиш бўйича услубий тавсиялар:
- ушбу модулда малака ва кўннкмаларни ривожлантириш учун амалий ва назарий машгулотларн учун материаллар ва курсатмалар;
- ўқитнш. ўз-ўзини назорат қилиш ва ўқитшп сифатини назорат қилиш учун дар хил турдаги назорат ва текширув усулларн материалларн;
- стандарт ҳисоб-китоблар ва курс мустақил ишларн учун топшнриқлар.

Модулнннг таркнбий элементлари [6]:

- ахборот блоки (ўрганиладнган назарий материал, ўқув элементларша тузнлган ва уни ўзлаштирнш бўйича услубий кўрсатмалар);
- ижроия бўлнми (стандарт, мураккаб ва вазиятли вазифалар банки, назарий ва амалий ишларнинг тавсифларн. услубий тавсиялар):
- бошқарув блоки (кириш ва чнқишни бошқариш тестларн ва турли даражадагн мураккабликдаги вазифалар. мониторинг бўйича кўрсатмалар);
- услубий блок (агар талаба ўқитувчн билан ҳамкорлнкда шплаетган бўлса, аник техниканинг тавснфи билан дарсларнн ўтказиш бўйича тавсиялар ва мустақил иш учун тўплам).

Адабнётлар тадлнли шунн кўрсатаднқи. талабанинг бнлим фаолияти самарадорлиги ўқув услубининг ўқув услубларига (талабаларнинг бнлим фаолияти) канчалик мос келишига боғлнқ. Шунинг учли институт нафакат билнмларнинг мазмуни. балки уни шахснйлаппириш хакида дам ғамхўрлик қилншн. яънн талаба тафаккурининг тузилишнни днсобга олиш керак. Бундай долда. теплили дидактик усул ва воситаларнн топнш жуда мудимдир. Уқув жараёнини лойидалашда талабаларнинг касбий йўналишннн днсобга олиш керак. Уқув интизоминн лойидалашда ўқитилаётган фаннинг кичик бўлимлари ўртасндагн мантикий алоқаларни очиб бераднган ва дар кандай билнмларнинг аматий йўналншини днсобга олган долда назарий. амалий ва ижодий вазифаларни дал қилншн керак.

Техник ўқитиш воситаларн ва янги ахборот технологнларннинг жадал ривожланиши электрон доскадан фойдаланиш муносабати билан маърузаларда материални тақдим этиш шаклини ўзгартирадн. ўқув жараёнини бир вақтнинг ўзида кузатнб бориш ва ўз-ўзинн назорат қилиш билан лаборатория ишларн учун янги имкониятлар яратадн ва даре давомида ушбу жараённи тузатишга олнб келади.

Таълим маълумотларини электрон оммавий ахборот военталарнга ўтказшп ва мультимедиа ёрдамида тақдим этишдан ташқари. компьютер симуляторларн ва билимларни сннаш тизнмларннн ншлаб чиқшп. глобал

ахборот ресурсларидан фойдаланишни ўрганш ва талабалар ўқитувчилар билан мулоқот қилишлари учун масофадан қиринш тизимини йўлга қўйиш керак [11-14].

Жорий назорат талабаларнинг индивидуал ўқув элементлари ёки модулларни ўрганш сифатини аниқлаш имконини беради. Жорий назорат мисолларига коллоквиумлар, контроль саволлар, вазиятлар масалалар, ёзма сўровлар ва тестлар қиради. Жорий назорат натижаларни қайд этиб қўлади ва бутун ўқиш даврида шаклландирган фан рейтингига киритилади.

Якутий назорат талабалар оралиқ назорат натижаларини ҳисобга олган ҳолда курснинг барча модуллар дастурини ўрганиб чиққандан сўнг амалга оширилади.

Назоратнинг барча турларни учун тестдан яқинда кенг тарқалган таълим технологияларининг янги элементларидан бири сифатида фойдаланиш мумкин. Синов алоҳида компьютер, шунингдек маҳаллий ва глобал тармоқлар, шу жумладан интернет орқали ташкил этилиши мумкин.

Ушбу дастурни воситалар талабаларни мунтазам ҳисоб-китоб ва ёзувлардан ҳалос қилади. ўрганилаётган мавзунинг моҳиятини очиб беради, уни яхшироқ ўзлаштиришга ёрдам беради ва мустақил иш самарадорлигини оширади.

Қучли интеллект⁷ ал ўсиш жараёнида мустақил ўқув фаолиятини ташкил этиш ва ўқув мотивациясини ошириш таълимга янги ахборот технологияларини жорий этишни тақозо этади [15].

Шундай қилиб, онинг нисбати фаолиятини шакллантириш усуллари билан бу тизимли қилариш тарзини амалга оширишда таълим технологияларни катта хизмат қўрсади. Технология ҳар доим касбий соҳанинг ривожланиш даражасини ва шунинг учун умуман жамият маданияти даражасини акс эттиради. Таълим муассасаларининг вазифаси - ўқув жараёнида тасвирий-тақдир этиш усуллари билан талаба тафаккурининг акс этирувчи-трансформацион фаолиятига ўтказувчи ўқув технологияларига ўтишдир. Ана шундай технология - талабанинг субъективлигини ривожлантириш мақсадида яратилган модулли таълим технологиясидир.

Адабётлар.

1. Фёдоров А.Э. Инновационные процессы в высшей школе: монография / А. Э. Фёдоров, С. Е. Метелёв, А. А. Соловьёв, Е. В. Шлякова. - Омск: Омскбланкиздат. 2013. - 240 с.

2. Ирсалнев Х.И., Нигматов Р.Н. Самостоятельная подготовка студентов и совершенствование учебно-методической работы кафедры ортопедической стоматологии и ортодонтии. / Сб. Учебно-практ. Конф. «Инновационные технологии и принципы до- и последипломного мед. образования». Ташкент, 6-7 января 2005 г.- Т., 2005.- С. 109-110.

3. Нигматов Р.Н., Арипова Г.Э., Насимов Э.Э. Значение и виды лекций в теоретической подготовке высококвалифицированного стоматолога. // Сб. Учебно-практ. Конф. "Инновационный подход к вопросам повышения качества подготовки специалистов в медицинских ВУЗах. —Ташкент. 7 января 2019 г. - Т.-2019.- С.236-238.

4. Нигматов Р.Н., Муртазаев С.С., Носимов Э.Э. Использование мультимедиа в подготовке высококвалифицированного стоматолога. // Сб. трудов УМК ТГСИ «Совершенствование уч.-метод, процесса при подготовке

высококвалифицированных врачей стом.-ов: проблемы, задачи и пути их решения. - Ташкент. 24 декабря 2014 г. — Т.- 2014.-С.-46-47.

5. Батышев С.Я. Блочно-модульное обучение / С. Я. Батышев. - М.: Знание, 1997. - 255 с.

6. Лаврентьев Г.В. Слагаемые технологии модульного общения. I 2-е изд., испр. и доп. - Барнаул: Издво АГУ. 1998. - 154 с.

7. Зимняя И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования Высшее образование сегодня. - 2003. - № 5.

8. Паршукова Г.Б. Информационные компетентности личности. Диагностика и формирование: / Новосибирск: Издво НГТУ. 2006. - 244 с.

9. Брановский Ю.С. Информационные и коммуникационные технологии в современном образовании / Метаобразование как философия и педагогическая проблема: сб. ст. - Ставрополь. 2001. - С. 70.

10. Пути модернизации системы переподготовки и повышения квалификации педагогических и руководящих кадров высших учебных заведений (на основе передового зарубежного опыта). Нигматов Р.Н., Махкамова М.А., Бабаджанов А.С., Шарипов Р.Х., Ганиханова М.Б.// Монография. Ташкент-2018. — 123 с.

11. Нигматов Р.Н., Арипова Г.Э., Насимов Э.Э. Современное образование - образование, основанное на сотрудничестве. // С6. УНП конф. - Ташкент, 5-6 января 2018 г. — Т., 2018. — С. 387-388.

12. Основы менеджмента и экономики в стоматологии./Ризаев Ж.А., Маматкулов Б.М., Нигматов Р.Н., Тухтаров Б.Е., Мирворисова Л.Е., Нурмаматова К.Ч./ Учебное пособие для студентов медвузов. Издательство Hilol Media' .-Т.-2020. - 247 с.

13. Нигматов Р.Н., Муртазаев С.С., Насимов Э.Э. Пути оценки результатов обучения в стоматологии. / “Ўзбекистон Республикасида тиббиёт олий ўқув юртларнда таълим дастурларини амалга ошириш тажрибаси” (“Опыт реализации образовательных программ в медицинских вузах РУз.»). — Ташкент. - 2021 - С. 245-246.

14. Нигматов Р.Н., Нигматова ИМ, Нодирхонова М.О. Магнстрагурада ECTS кредит-модуль тизимини жорий этилиши. // “ЎзРда тиббиёт ОУЮларида таълим дастурларини амалга ошириш тажрибаси — Ташкент. — 2021.-С. 247.

15. Нигматов Р.Н., Арипова Г.Э., Акбаров К.С. Совершенствование учебно-методической работы кафедры ортодонтии и зубного протезирования ТГСП // Материалы ЛИ Учебно-метод. конференции ТГСП «Современные высшее медицинское образование: проблемы, зарубежный опыт, перспективы». Февраль 2022. — Т.- 2022. — С.24-25.